

ZENESZERZŐK MIKROTÁRSADALMA

Balogh Máté beszélgetése

Idén harmincéves a Magyar Zeneszerzők Egyesülete. Az 1990-ben aktív komponisták egyesület-alapítási gesztusa hasonló indíttatású volt, mint más művészeti ágak analóg akciói. A későbbi évtizedekben mégis kuriózummá vált az MZE: egyben tudott maradni. Máig különböző esztétikai iskolákhoz vagy politikai ideológiákhoz kapcsolódó szerzők széles körű közösségeként működik. Immáron huszonnegy éve az egyik fő alapító, Hollós Máté az egyesület elnöke.

– *Balogh Máté: Nem volna minden tanulság nélkül való áttekinteni, hogy mi volt 1990 előtt. Ha jól tudom, a zeneszerzőket a Kádár-korszakban a Magyar Zeneművészek Szövetsége tömörítette. Mit kell tudni erről a szervezetről?*

– Hollós Máté: Az a Magyar Zeneművészek Szövetsége, amely az ötvenes években – természetesen a zsdanovi politika következtében – még meglehetősen átpolitizált, sok tekintetben elvi és személyes elfogultságoktól terhes szervezet volt, a hatvanas-hetvenes években fokozatosan föloldódott és egyre inkább szakmai környezeté vált. Nyilván egészen a rendszerváltásig minden politikai ellenőrzés alatt állt, ám *de facto* soha nem nyúltak bele a szövetség életébe a politikai fensőségek. Az MZSZ-nek egyébként nemcsak zeneszerzői, hanem zenetudományi, pedagógiai, előadóművészi és tömegzenei szakosztálya is volt. A főtítkári feladatokat 1978-tól 1990-ig Láng István¹ látta el, aki nagyon jól tartotta kézben a szövetséget, a belső és külső konfliktusokat a kor politikai körülményeihez képest demokratikusan tudta kezelni. A tágabb értelemben vett szakma jól tudott működni ebben a környezetben.

– *Gondolom, a szövetség hatalmasai azért be voltak kötve Aczél Györgyhez.*

– Nem. Aczélnek egyszerűen nem volt oka beavatkozni a szövetség működésébe. Az elnökséget és a főtítkárt a tagság választotta meg, a közeg szakmai volt.

1986-ban Magyarországon rendezték meg az ISCM² közgyűlését és koncertsorozatát. Az egyik fő vendég Luigi Nono³ volt, aki nyilvánosan hangoztatta, hogy nem volt elégedett a szervezéssel, közben pedig ő meghirdetett előadása helyett az éppen zajló lengyel eseményekről beszélt. Amikor többen feljelentették Aczélnál Lángot, az előbbi ezt határozottan leszerelte. Már Pozsgayt próbálták néhányan megnyerni minisztersége idején az Új Zenei Stúdió⁴ megrendszabályozásának. Láng erre magától, szabadszellelű lévén, nem is lett volna hajlandó. Pozsgay is visszautasította, hogy részt vállaljon bármi ilyesmiben. Túl azon, hogy a korszak *ab ovo* politikailag determinált volt, az MZSZ-ben nem zajlottak olyan események, amelyek a túlpolitizáltság áldozatává tették volna a zeneszerző-közösséget.

¹ Láng István (1933), zeneszerző, a Zeneakadémia tanára.

² International Society for Contemporary Music (A Kortárs Zene Nemzetközi Szövetsége).

³ Luigi Nono (1924–1990), olasz avantgárd zeneszerző, a darmstadti iskola egyik vezető alakja.

⁴ Zeneszerzői és előadói csoportosulás 1970 és 1990 között. Alapító tagjai Sárosi László (1940), Jeney Zoltán (1943–2019), Eötvös Péter (1944), Vidovszky László (1944) és Kocsis Zoltán (1952–2016) voltak, később csatlakozott hozzájuk Dukay Barnabás (1950), Serei Zsolt (1954), ifj. Kurtág György (1954), Csapó Gyula (1955) és Wilhelm András (1949) is.

– Pár éve láttam egy fotógyűjteményt a Jelenkor Kiadó Facebook-oldalán, Mészöly Miklós 1981-es születésnapján készült fotókat tartalmazott. Csakó Gábor, Esterházy Péter, Csoóri Sándor és Nadas Péter együtt buliztak ott. Efféle baráti együttlét, egyáltalán ezeknek az embereknek közös térben való előfordulása a rendszerváltás után egyre kevésbé volt elképzelhető. Sőt, a politikai és esztétikai konfliktusok az író-társadalomban odáig fajultak, hogy végül 1997-ben az Írószövetség is kettévált. Ugyanez nálunk, zeneszerzőknél mintha épp fordítva lett volna. Ismeretese az Új Zenei Stúdió Durkó Zsolttal⁵ vagy akár Petrovics Emillel⁶ szembeni nyílt konfliktusai a hetvenes-nyolcvanas évekből, amik a nyilvános térben, néha az Élet és Irodalom hasábjain zajlottak. Számomra elképzelhetetlen, hogy ilyen mély és zsigeri harcok mégis valamilyen módon lehetővé tették, hogy a különböző szerzői közösségek a rendszerváltás után egy szervezet alatt, közösen akarjanak részt vállalni a zeneszerző-társadalom közéleti munkájában.

– Az írói tevékenység mindig erőteljesen politizált, a zeneszerzői pedig sokkal kevésbé. Egy írószövetségi közgyűlés általában politikai vezetők jelenlétében zajlott, heves vitákat váltott ki, már előre óriási viharokat kavart. Az MZSZ-ben ilyen soha nem volt. Nem azért, mert elfojtotta volna valaki, hanem mert nem erről szólt a zenei szakma élete. Persze itt is voltak személyes vagy stílári-esztétikai ellentétek, de nem volt az egésznek olyan politikai töltete, ami a hatalom számára feladatot jelentett volna. Amikor 1990-ben a Magyar Zeneművészek Szövetsége befejezte működését és feloszlott, a különböző szakosztályai, illetve az általuk képviselt tartalmak külön egyesületekbe tömörültek, akkor a Magyar Zeneszerző Egyesület alapszabályát sok különböző gondolkodású és zenei hovatartozású szerző együttesen fogalmazta meg. Ez az „alkotmányozó” munka hónapokon át tartott. Az ilyen jellegű demokratikus mozzanat azonban egyáltalán nem volt új, hanem az MZSZ mint elődszervezet jellegéből természetesen következett.

– Kik alkották az új egyesület tagságát?

– A korábbi szövetség valamennyi zeneszerző tagja. Ez a teljes komolyzenei szakmát és a legnevesebb könnyűzenészeket (Bródyt, Pressert, Szörényit, Maleket stb.) jelentette. Néhány évvel később úgy döntöttünk, hogy dalszövegírók is lehetnek tagok, s persze folyamatosan jelentkeztek további kollégák.

– Az egyesület első elnöke az a Bozay Attila⁷ lett, aki bár generációjának megkérdőjelezhetetlenül nagy alkotómestere, pártpolitikailag nyilvánosan is elkötelezett volt. Elég annyit mondani, hogy ő írta az MDF indulóját. Minthogy az én generációm ezt az időszakot csak elmesélésből ismerheti (az alapítás után egy hónappal születtem), segítségre van szükségem: hogyhogy Bozay lett az egyesület első elnöke, és hogyhogy nem bomlott ketté azonnal a közösség? Máshogy megfogalmazva: ez Bozay személyének köszönhető-e, vagy inkább annak, hogy még tartott annyira a rendszerváltó hangulat, hogy a „szabad zeneszerzés” metaforikus vagy valós elnöklését nem gátolhatta – legalábbis a szerzői közösség szemében – egy demokratikus párt felé való elköteleződés?

– Az előzményhez hozzátartozik, hogy Bozay korábban a Magyar Zeneművészek Szövetségének is elnökségi tagja volt, sőt, a nyolcvanas évek közepén főtítkári is akart lenni. Fontos látni, hogy egy Bozay-féle, egzakt politikai – és később pártpolitikai – öndefinícióval rendelkező személy esetleges vezető szerepe sem a nyilvánosságnak, sem a tagságnak, sem magának Bozaynak nem számított ördöngösségnek. Ekkor még egyáltalán nem lehetett sejteni, hogy tíz év múlva rendszerváltás lesz. Erre az időszakra nagyon jellemző az a vicc, amiben valaki megkérdezi a barátját, hogy fogják hívni tíz év múlva a Lenin körutat, mire az felháborodottan válaszol: te nem bízol a rendszerben?! Minthogy a

⁵ Durkó Zsolt (1934–1997) zeneszerző, a Zeneakadémia tanára, majd a Magyar Rádió zenei lektora.

⁶ Petrovics Emil (1930–2011) zeneszerző, a Zeneakadémia Zeneszerzés tanszékének vezetője, később az Artisjus elnöke és az Operaház főigazgatója. 1966 és 1985 között országgyűlési képviselő is volt.

⁷ Bozay Attila (1939–1999) zeneszerző, citera- és furulyaművész, 1979-től haláláig a Zeneakadémia tanára.

teljes tagság – és nagy vonalakban a vezetés is – átöröklődött a Magyar Zeneszerzők Egyesületébe, 1990 után is megmaradt az a reflex, hogy egy-egy személyt a szakmai képviselőre való alkalmassága, ne pedig politikai, ideológiai vagy esztétikai szempontok nyomán ítéljen meg a közösség.

– Fontos hozzátenni, hogy Bozay elnököt rövid ideig Lendvay Kamilló,⁸ majd Jeney Zoltán⁹ követte: három egymástól teljesen különböző esztétikai és ideológiai irányzat. Lehet, hogy ez a demokratikus körforgás is segítette, hogy mindenki magáénak érezhesse az egyesületet.

– Így van. És ez is azt mutatja, hogy az egyesület nem ideológiai, hanem szakmai közösség volt, és ma is az. A közös problémáinkkal kellett és kell itt foglalkozni.

– Az MZE ma sem ér túl szakmai kérdéseken, nem formálja közvetlenül a széles társadalmat, zeneszerzők közössége. Mondanám, hogy „csupán”, ám ez nyilván nem az MZE-ből mint intézményből, hanem – mint már az előbb is mondtam – a zeneszerzésnek az irodalomhoz képest apolitikusabb természetéből fakad. Dalos Anna¹⁰ legújabb könyvében találóan fogalmazza meg, hogy „a zeneélet és a zeneszerzés perifériára szorulása összefügg azzal [...], hogy e művészeti ág a többi művészettől meglehetősen elzárva bontakozik ki, ami feltehetően speciális tudást igénylő természetéből és kevésbé konkretizálható alapanyagából: a hangokból fakad. A zeneélet zártságának következménye, hogy a zenészek a művészértársadalmon belül egy sok tekintetben elkülönült mikrotársadalmat hoznak létre, amelynek saját hierarchikus szabályai és működési mechanizmusai vannak.”¹¹ Ez mintha visszamenőleg megerősítené Petrovics Emil hasonló megfogalmazását önéletrajzi írásában,¹² amelyben hosszasan kifejti, hogy a zeneszerzői tevékenység ab ovo nem társadalomformáló. Ami különösen erős kijelentésnek hat, ha hozzátesszük, hogy Petrovics 1966 és 1985 között országgyűlési képviselő is volt. Úgy tűnik tehát, hogy mivel általában a zeneszerzői lét közélettel való asszociálása nem vetül a szakmán kívülre, egy szerző pusztán a zenésztársadalmat tudja formálni kultúraépítő munkájával. Am mindez fordítva is igaz: bármilyen természetű valós pártpolitikai, illetve a zenészsakmán kívüli más közéleti tevékenysége nem fogja érinteni a zenészek közösségi reflexeinek szellemi tartományait.

A hetvenes évek óta aktív zeneszerző vagy, 1996 óta az egyesület elnökeként is működsz. Ez a teljes komolyzenei (és részben a könnyűzenei) szerzőtársadalom közéleti vezetése, képviselése is. Nemcsak dicséretnek szánom, hanem tény, hogy elnöki munkád minden zeneszerző-generáció és esztétikai elvöközösség számára konfliktusmentes, kismult, segítő és hasznos. A kultúraszervezési és közéleti feladatok ellátása felmenőidtől sem állt távol. Köztudott, hogy Tóth Árpád unokája vagy. Akár az ő Vörösmarty Akadémiánál vállalt titkári feladataira, akár apád, Hollós Korvin Lajos szavalókórus-mozgalomban vállalt aktív szervezői munkájára gondolunk, egyértelműen szembeötlő az a rád is jellemző alkotóművészi egzisztencia, ami zsigerileg együtt jár a közéleti tevékenységgel, mondhatnánk, igazolja azt.

– Bennem valóban van közéleti vér. Így a pályám végén kicsit el is csodálkozom azon, hogy lírikusi és közéleti hajlam ennyire zavartalanul együtt tudjon működni. Talán segített ebben az, hogy bár megvolt a világ különböző dolgaihoz való határozott hozzáállásom, véleményem, elvem, a közéletben mégis tudtam toleranciát gyakorolni. Ezt hangsúlyozottan nem öndicséretnek szánom. Bárkinek, aki művészként közéleti szerepet vállal, és elkezd emberekkel vagy ügyekkel foglalkozni, csak akkor lehet sikere, ha mindig ma-

⁸ Lendvay Kamilló (1928–2016) zeneszerző, a Zeneakadémia Zeneelmélet tanszékének vezetője (1976–1992).

⁹ Jeney Zoltán (1943–2019) zeneszerző, a Zeneakadémia Zeneszerzés tanszékének vezetője (1995–2012).

¹⁰ Dalos Anna (1973) zenetörténész, az MTA BTK ZTI tudományos főmunkatársa, a Zeneakadémia tanára.

¹¹ Dalos Anna: *Ajtón lakattal. Zeneszerzés a Kádár-kori Magyarországon (1956–1989)*. Rózsavölgyi, Bp., 2020. 6–7.

¹² Petrovics Emil: *Önarckép – álarc nélkül*. Agave, Bp., 2010.

gával az ügygel foglalkozik, és nem azzal, hogy az ő elvei hogyan valósulnak meg ebben. Az én elveim legyenek benne a darabjaimban.

– *Még ha absztrahálva is.*

– Pontosan. Szóval, ha arról van szó, hogy a céhnek ezt vagy azt el kell intéznie, akkor el kell felejtene, hogy én kinek a zenéjét szeretem, kit szeretek emberként, kinek vagyok az elvbarátja, stb. Persze az efféle magatartás valószínűleg nem csupán döntés kérdése, hanem a személyiségemből is fakad.

– *Az, hogy az egyesület technikailag is létrejött, szintén a mindenkit elérni vágyó céhszervezői munkádnak volt köszönhető.*

– Amikor az egykori MZSZ zeneszerzői 1990-ben eldöntötték, hogy létrehozzák ezt az egyesületet, már – és még – nem állt mögöttük olyan irodai apparátus, ami az ehhez szükséges szervezői munkát le tudta volna bonyolítani. Miután hosszasan és alaposan megírtuk az alapszabályt, össze kellett volna hívni az alapító közgyűlést, ám nem volt ember, aki ezt elvégezzé. Csak úgy lehetett megoldani, hogy leültem az összes zeneszerző adatait tartalmazó címlistával, sokszorosítottam a levelet, egyesével megcímeztem a borítékokat, felnyaltam rájuk a (magam vásárolta) bélyegeket, és mindenkinek elküldtem. Én ezt az egyesületet – mint a zeneszerzőket tömörítő demokratikus szakmai szervezetet – nagyon szerettem volna létrehozni. Azt merem mondani, hogy ha ez az aprócska gesztus nem történik meg, akkor nem jön létre az egyesület. Valakinek meg kellett csinálnia.

– *Mi ma a Magyar Zeneszerzők Egyesülete?*

– A „ma” szót egy kicsit árnyalnom kell. Ami az elmúlt harminc év első felét illeti, azt kell mondanom, hogy az egyesület működése elég sokáig ígéretesen alakult. Különböző kormányok, önkormányzatok és médiumok nagyon sok szakmai kérdésben kikérték a véleményünket. Emellett a mindenkori minisztérium rendszeresen nyújtott támogatást szakmai egyesületeknek, e források odaítélésében is részt vettünk. A Nemzeti Kulturális Alap szakmai bizottságainak összetételére is tehetünk javaslatot, és a művészeti középdíjak odaítéléséért felelős kuratórium munkájában is részt vettünk, annak egyharmadát adva. Egyszóval: kérdeztek minket. Sajnos azt kell mondanom, hogy az elmúlt tizenöt évben ez fokozatosan megváltozott. Nemcsak minket, hanem általában semmilyen szakmai egyesületet nem vonnak be döntés-előkészítésekbe, véleménynyilvánításokba, a szakmát érintő kérdésekbe. Az NKA testületeinek összetétele is teljesen megváltozott. Régebben fele-fele arányban voltak a miniszter által kinevezett és a szakma által delegált tagok, mára viszont minimálisra csökkent a beleszólásunk. A zenei középdíjakat (Erkel-, Liszt-, Szabolcsi-) odaítélő bizottságban az MZE egyetlen képviselővel van jelen. Régebben a szakmai véleményünket szinte *bianco* elfogadták, ma pedig meg sem kérdezik bennünket. Hangsúlyozom, hogy ez már 2010 előtt elkezdődött, de azóta csak fokozottan így van. Ez engem annyiban is elkészerít, hogy a rendszerváltás szelleme ebben mintha eltűnni látszana.

– *Vajon ez sajtóságosan kelet-európai vagy inkább globális probléma?*

– Ez országfüggetlen. Csehországban a velünk analóg egyesület már meg is szűnt, ugyanakkor Lengyelországban komoly anyagi és hatalmi potenciállal rendelkező szervezetként működik. Az angoloknál szinte politikai hatása van a zeneszerzők szerzői jogi törvény-módosítási mozgalmának. Remélem, hogy nálunk is lesz ez még így. Láttatni kell, hogy mi soha nem képviseltünk partikuláris érdekeket, széles körű szervezet vagyunk, szakmailag kifogásolhatatlan tagsággal. Minthogy évről évre felveszünk fiatal kollégákat, azt lehet mondani, hogy a teljes magyar komolyzenei és részlegesen a könnyűzenei szerzői szakma szellemi munícióját birtokoljuk, és vagyunk – illetve lennénk – képesek vele az ország zeneszerzői realitását szakmailag képviselni.